

Sammanfattning

Uppdraget

Sedan flera år pågår ett omfattande reformarbete för att utveckla och modernisera domstolsväsendet. Arbetet har bl.a. inriktats på att renodla domstolarnas verksamhet och så långt som möjligt föra bort sådant från domstolarna som inte utgör dömande verksamhet. Under de senaste åren har därför ett antal rättsvårdande uppgifter förts över från domstolarna till förvaltningsmyndigheter.

Utredningen har haft i uppdrag att utreda förutsättningarna för och lämpligheten av att till förvaltningsmyndighet flytta över handläggningen av sådana ärenden som enligt nuvarande ordning handläggs av tingsrätt i första instans. I utredningens uppdrag har ingått att kartlägga vilka ärendetyper som omfattas av uppdraget och i fråga om var och en av dessa överväga om handläggningen kan och bör flyttas till förvaltningsmyndighet. I uppdraget har också ingått att lämna förslag på vilka förvaltningsmyndigheter som i förekommande fall bör ta över handläggningen. Det har stått utredningen fritt att ta upp och föreslå förändringar som har nära samband med uppdraget.

Tingsrätterna handlägger varje år ett stort antal ärenden. Dessa ärenden är av högst varierande slag och berör bl.a. stora delar av det civilrättsliga området. Det har inte varit möjligt för utredningen att inom ramen för uppdraget beröra alla aspekter som kan aktualiseras i varje enskild ärendetyp.

Utredningen har i enlighet med uppdraget kartlagt alla ärendetyper. Med hänsyn till att vissa ärenden i princip aldrig förekommer vid tingsrätt kan det emellertid inte helt uteslutas att utredningen förbisett något enstaka ärende.

Allmänna utgångspunkter och överväganden

Utredningen har i sitt arbete utgått från att domstolarna som första instans endast bör handlägga ärenden som är av den karaktären att de verkligen kräver domstolsprövning. Otvistiga ärenden som huvudsakligen avser s.k. frivillig rättsvård bör därför flyttas till för respektive ärendetyp lämplig förvaltningsmyndighet, om inte något internationellt åtagande eller annat särskilt skäl utgör hinder eller talar mot det. Rätten till domstolsprövning ska garanteras den enskilde genom att förvaltningsmyndighetens beslut ska kunna överklagas till domstol. Ärendets karaktär får avgöra om överklagande ska ske till allmän domstol eller allmän förvaltningsdomstol. Vid bedömningen av de förändringar som bör göras ska rättssäkerhet, effektivitet, kvalitet, snabbhet, service och ett optimalt resursutnyttjande stå i fokus.

Med ovan angivna utgångspunkter är det utredningens bedömning att den alldeles övervägande andelen ärenden som enligt den nuvarande ordningen handläggs av tingsrätt i första instans kan handläggas vid och därmed flyttas till olika förvaltningsmyndigheter. Utredningen bedömer dessutom att en sådan överflyttning av handläggningen är lämplig för de flesta ärendena.

Tingsrätterna handlägger årligen totalt cirka 57 000 ärenden, inklusive de ärenden som handläggs av tingsrätt efter överklagande och överlämnande. Antalet ärenden som handläggs av tingsrätt i första instans kan uppskattas till cirka 50 000. Av dessa ärenden föreslår utredningen att cirka 43 500 flyttas till olika förvaltningsmyndigheter. Förslagen innebär att tingsrätt i första instans framgent endast kommer handlägga ett mindre antal ärenden som rör frivillig rättsvård.

Utredningen föreslår att förvaltningsmyndigheternas beslut i de överflyttade ärendena i de flesta fall ska kunna överklagas till allmän domstol.

Ärenden med anknytning till äktenskapsbalken och ansvaret för äktenskapsregistret

Tingsrätterna handlägger årligen cirka 15 000 ärenden om registrering enligt äktenskapsbalken. Ärendena avser registrering av anmälan om bodelning, bodelningshandling, äktenskapsförord och gåva mellan makar. En handling som registrerats av tingsrätten ska

antecknas i äktenskapsregistret. Utredningen föreslår att handläggningen av registreringsärenden flyttas till den myndighet som har ansvaret för äktenskapsregistret. Härigenom uppnås även en samordning av de olika delarna av registreringsförfarandet.

I dag lämnar domstolarna uppgifter om äktenskapsskillnad och ogiltigförklarade vigslar till äktenskapsregistret. Statistiska centralbyrån ansvarar i dag för registret. Angivna uppgifter används också av Skatteverket i folkbokföringen. Utredningen anser att det är effektivitetssynpunkt vore en fördel om den myndighet som ändå tillförs och använder uppgifterna i folkbokföringen också svarar för registrering av uppgifterna. Utredningen föreslår därför att ansvaret för äktenskapsregistret flyttas till Skatteverket. Utredningens förslag innebär att handläggningen av ärenden om registrering av anmälan om bodelning, bodelningshandling, äktenskapsförord och gåva mellan makar flyttas till Skatteverket.

Utöver ovan angivna förslag föreslår utredningen att Skatteverket ges ensam behörighet att förordna och entlediga bodelningsförrättare. Förslaget i denna del innebär att det inte längre ska vara möjligt att ansöka om förordnande av bodelningsförrättare i ett pågående mål om äktenskapsskillnad vid tingsrätten.

Ärenden med anknytning till föräldrabalken

I samband med 1995 års förmynderskapsreform flyttades behörigheten att förordna förvaltare och god man i många fall från tingsrätt till överförmyndaren. Domstolarna behöll dock uppgiften att besluta om anordnande, omprövning och upphörande av förvaltarskap och godmanskap. Utredningens bedömning är att denna ordning bör bestå i fråga om förvaltarskap. Däremot föreslår utredningen att handläggning av ärenden om anordnande, omprövning och upphörande av godmanskap flyttas till överförmyndaren. Enligt förslaget ska överförmyndaren pröva ärenden när den enskilde ansöker om anordnande av godmanskap eller samtycker till att godmanskap anordnas för honom eller henne. Överförmyndaren ska även pröva ärenden när den enskilde begär att godmanskabet ska omprövas eller upphöra. Om någon annan än den som ansökan avser motsätter sig att godmanskap anordnas, omprövas eller upphör ska överförmyndaren överlämna ärendet till tingsrätt. Detsamma ska gälla om den enskildes tillstånd hindrar att hans eller hennes mening inhämtas i frågan. En förutsättning för förslagen i denna

del är att erforderliga kompetenshöjande åtgärder vidtas för överförmyndare, ledamöter i överförmyndarnämnd och ersättare.

Utredningen föreslår vidare att bl.a. handläggningen av ärenden om förordnande och entledigande av förmyndare för underårig flyttas till överförmyndaren.

Ärenden med anknytning till ärvdabalken

Utredningen föreslår att vissa ärenden med anknytning till ärvdabalken flyttas till Skatteverket. Det är bl.a. ärenden om förordnande och entledigande av boutredningsman och skiftesman.

Utredningens samtliga förslag innebär att Skatteverket är den förvaltningsmyndighet som tar över handläggningen av det sammantaget största antalet ärenden. Det rör sig företrädesvis om ärenden med familjerättslig anknytning och handlar om totalt cirka 20 500 ärenden årligen.

Ärenden om dödande av handling m.m.

I lagen (1927:85) om dödande av förkommen handling – den s.k. mortifikationslagen – finns bestämmelser om att presentationspapper och inteckningar i vissa fall kan dödas. Tingsrätterna handlägger årligen cirka 8 000 ärenden om dödande av sådan handling eller inteckning. Det största antalet ärenden avser pantbrev och inteckning i fast egendom. Företagsinteckningsbrev och företagsinteckning utgör också en stor andel.

Handläggningen av ärenden om dödande av inteckningshandling och dödande av inteckning förutsätter informationsutbyte mellan tingsrätten och vederbörande inskrivningsmyndighet. Utredningen föreslår att handläggningen av dessa ärenden flyttas till inskrivningsmyndighet. Härigenom effektiviseras förfarandet. Förslaget innebär bl.a. att handläggningen av ärenden om pantbrev och inteckning i fast egendom flyttas till Lantmäteriverket (fr.o.m. den 1 juni 2008 kommer Lantmäteriverket att vara fastighetsrättslig inskrivningsmyndighet). Förslaget innebär också bl.a. att ärenden om dödande av företagsinteckningsbrev och företagsinteckning flyttas till Bolagsverket.

I fråga om handläggningen av ärenden som avser andra handlingar, t.ex. skuldebrev och aktiebrev, föreslår utredningen att den flyttas till Kronofogdemyndigheten respektive Bolagsverket.

Utredningens förslag, som inte innebär några sakliga ändringar av den nuvarande regleringen, föreslås genomföras i en ny mortifikationslag.

Associationsrättsliga ärenden

Enligt den nuvarande ordningen är handläggningen av ärenden om likvidation av aktiebolag och ekonomiska föreningar uppdelad mellan tingsrätt och Bolagsverket. Denna ordningen anser utredningen i huvudsak bör bestå. Handläggningen av ärenden om likvidation efter avslutad konkurs föreslås dock flyttas till Bolagsverket. Vidare föreslås att handläggningen av ärenden om likvidation av stiftelser som driver näringsverksamhet flyttas till Bolagsverket.

I dag prövas frågan om byte av likvidator i vissa fall av tingsrätt och i andra fall av Bolagsverket. Detsamma gäller för frågan om ersättning av allmänna medel till likvidator. Utredningen föreslår att Bolagsverket ges ensam behörighet att pröva dessa frågor. Dessutom föreslås att det i aktiebolagslagen (2005:551), lagen (1987:667) om ekonomiska föreningar och stiftelselagen (1994:1220) införs en bestämmelse som förtydligar att en likvidator i vissa fall har rätt till ersättning av allmänna medel.

Utredningen föreslår även att ett antal andra ärenden med associationsrättslig anknytning flyttas till Bolagsverket. Det gäller bl.a. ärenden om att utse ersättare för styrelseledamot i aktiebolag och ärenden om förordnande av god man vid inlösen av minoritetsaktier.

Övriga ärenden

De övriga ärenden som utredningen föreslår ska flyttas till förvaltningsmyndighet är t.ex. ärenden om medgivande att använda fingerade personuppgifter, ärenden om förordnande av särskild företrädare för barn och ärenden om förordnande av sakkunnig enligt lagen (1985:193) om internationell järnvägstrafik. De nämnda ärendena föreslås flyttas till Rikspolisstyrelsen, Åklagarmyndigheten respektive Järnvägsstyrelsen.